

פרשת משפטים

הרב ראובן ששון

מעורבות עם ישראל במשפט הא-להי

כוח המשפט. פשוט היה הרבה יותר לשתף את ישראל בקיום מצוות ולימוד תורה בלבד, ולא בהנהגת התחנות ממש, כלומר לתת לאיש כדרכו. אך זאת מה שבאה התורה להורות, שניתן לנו כוח התורה, שהוא כוח ההנהגה ממש של עליונים ותחתונים.

במערכת המשפט מתגלה דבר פלאי, שהוא עוצם דבקות הקב"ה בחכמי ישראל. באמת "אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות" (סנהדרין ו ב), אך הקב"ה משרה שכיתו על עצם השכל של האדם, ומנחה אותו בדרך ישר לפי עומק הדין וכל השלכותיו. בזה מתבאר כוח חכמי ישראל והסיוע האילי המסייעים, ומתקיימת אף התורה כולה, שהרי בוודאי גם בפסקי ההלכה - מיהו זה שיוכל להבין את התורה האין סופית ולפסוק הלכה? הלא נודע שכל סעיף בהלכה מכוון על פי סודות עליונים מאוד של המשכת אורות מופלאים? אלא שה' משרה שכיתו, וזה סוד הכוח של חכמי ישראל. כמאמר הגמרא, "וה' עמו - שהלכה כמותו בכל מקום" (סנהדרין צג ב).

תושפע משינוי ברמזור אחד, על כן צריך לתזמן בצורה נכונה את כלל המערכת. כך גם הקב"ה מנהיג עולמו בצדק ובמשפט, הכל לפי חשבון, ואין צער שבא לאחד שאין לו תכלית מאת ה'. נמצא שבאמת כל פסק דין מקיף אין סוף של פרטים, כי האנושות כולה היא כמו רשת שכל חלק בה מושפע מחברו. אם כן, מי הוא זה שיוכל לדעת תעלומות ולסקור נסתרות, וכן להכיל מערכות רבות כל כך, כדי לקבל תמונה שלמה ולדון דין אמת לאמתו?

אלא שכאן אנו למדים יסוד גדול - הקב"ה משרה שכיתו על דייני ישראל ומכוון אותם לפסוק את הדין על פי האמת. זה סוד "אֵלֶּיָם נָצַב בְּעֵדֶת אֵל" (תהלים פב א), שהקב"ה ניצב בתוך בתי הדינים שבישראל, וכשהדיינים מחברים עצמם לה', אזי השכינה שורה בהם, ומכוונים לפי האמת, והקב"ה מלביש הנהגתו דרך הנהגת הדיינים. נמצא שהנהגה מתלבשת בתוך הנהגה - הנהגת הטוב האילי הגמור מתלבשת בהנהגת המשפט, והיא מתלבשת בבתי הדינים שבישראל.

אפשר שבנקודה זו של דייני ישראל מופיעה המעלה הגדולה ביותר של מתן תורה - התורה ניתנה לישראל עם כוח הנהגת המציאות, וזה

דבר פשוט הוא שהקב"ה בורא ומנהיג כלל הברואים, משגיח בהשגחה פרטית על כל נברא ונותן לאיש כדרכו וכפרי מעלליו. ממילא יש לשאול על עצם קיומו של משפט בישראל - מדוע בני אדם מתערבים בהנהגת ה'? מדוע לגבות תשלומים ממי שהזיק את חברו, הלא היה מקום לומר שהקב"ה יפרע ממנו? וכן לגבי הניזק - אם הנזק בא לו בגלל עוונותיו, נמצא שהוא כפרת עוונות, ואם לא, אז הקב"ה יהפוך את המכה לטובה.

מה גם שחשבון שמים הוא עמוק מאוד, כי הקב"ה מביא בחשבון גלגלי נשמות, ומעשים ומקרים רבים מאוד לאין חקר, מדורות קודמים ומגלגולים עתיקים, עד שאין שום שכל אנוש שיכול לבחון את האמת. נוסף על זאת, כדי לדון דין אמת צריך לראות את תמונת המצב לפי כל צדדיה העמוקים והמסופעים. ובאמת לדברים אלו אין חקר ותכלית, כי בוודאי הקב"ה אינו עושה שום דבר סתם, ואם אדם אחד צריך לקבל עונש, לדוגמה לרדת מנכסיו, הרי שגם בני משפחתו סובלים מזה, ולכן החשבון האילי מדוקדק מאוד. משל לרמזורים בעיר, שבהם כל שינוי בזמן הרמזורים בצומת אחד משפיע על צמתים סמוכים, והם משפיעים על אחרים, עד שכמעט אפשר שער שלמה

לצקת נשמה לעולם העסקים

קודש וערכי אמת לתוך מערכות העולם הזה. וכשהאדם נותן הלוואה ללא ריבית, הוא מחזיר 'נשמה' לעולם העסקים, יוצק בתוך הדאגה לעצמו גם אור של חסד ורצון טוב להיטיב עם הבריות. וככל שהוא מחזיר את החסד והטוב לתוך מרחב העסקים, כך הוא ממתיק ומעדין את הריכוז העצמי המוגזם שבתוך מחשבות הממון, ומזכך את מערכות היחסים הממוניות בין בני האדם. ובאמת, הכסף עולל להוליד כל כך הרבה מריבות ומשטמות, ולהביא גם לקנאה ושנאה ותחרות, ואף יותר מזאת. כי נקודת המוצא היא האני העצמי, וכל פעולה שיכולה לצקת נשמה ואידאולוגיות לתוך עניין הממון, יש בה תיקון גדול.

הפעולה הזו לא רק מעדנת את המידות, אלא באמת מרוממת את הכסף לתכליתו. כי באמת הכל נברא לכבוד ה', ויש גרעין אידיאלי בכל נקודה בחיים. במובן זה, כמעט כל אחד בעבודתו עושה הרבה טוב לעולם, אך לא תמיד הוא חש זאת, היות וזוהי עבודתו, הרווח האישי מסתיר את הטובה הכללית. כך לדוגמה, שומר בשער בית ספר, עסוק בהצלת חיים. ודבר זה שווה הרבה יותר מהמשכורת שמקבל בסוף החודש. אין שום סיבה שהשומר לא ישאב קורת רוח ושמחה מהטובה הגדולה שהוא עושה לעולם. ככל שנחזיר את האידאולוגיות לתוך העסקים, נמתיק את מריבות החומר, ונשכין את השכינה בכל מערכות החיים. וזהו מעלת מי שמלווה בלי ריבית, שאמר עליו חכמים כאילו עשה את כל המצוות כולם.

עמוקה ופנימית יותר. לכן, נטיית הלב הפשוטה תהיה להעדיף נתינת צדקה מאשר מתן הלוואה. ואילו מי שמבקש הלוואה, הוא אדם שמשתדל לעמוד בכוחות עצמו, אלא שהוא זקוק לסיוע כדי שיוכל ליישם את עצמו. לכן, הנטייה הטבעית היא 'לשייך' את בקשת הלוואה לתוך המרחב של התחום העסקי, ולא לתוך התחום של החסד. ואז, היות ונקודת המוצא הבסיסית במרחב זה היא הרצון להרוויח, יהיה לאדם קשה לתת בלי לקבל רווח אישי. לכן המוטיבציה העיקרית בנתינת הלוואה תהיה הריבית, שהיא הרווח האישי. הריבית משייכת את הלוואה לתחום העסקים, בו האדם מרוכז בהצלחתו. אך התורה מורה לנו, שהלוואה שייכת לתחום החסד, ולא למלמד אותנו שהיא עליונה יותר ממצוות צדקה.

אולי אפשר לומר, שהתורה מעדיפה הלוואה על פני צדקה, כדי להחזיר את האטמוספירה של החסד לתוך העולם העסקי. כפי שראינו, נקודת המוצא בצדקה היא עשיית חסד, לעומת נקודת המוצא בעסקים שהיא ההצלחה האישית. הלוואה עומדת בתפר, בין צדקה ובין עסקים. לכן בכוחה להחזיר את האור והחסד שיש בתוך תחום הצדקה, לתוך תחום הכלכלה. ודבר זה הוא מבורך מאוד, כי נקודת המוצא של הצדקה היא אור הנשמה, המבקשת לתת ולהשפיע, ובמובן זה היא נוגעת בתכלית אלוהית עמוקה של החיים.

הדאגה לגוף ולצרכי החומריים היא חשובה, אך לא בשביל לדאוג לרווחה החומרית ירדהנשמת האדם לעולם הזה, אלא בשביל להאיר את אור האלוהות, ולהשפיע שפעת

בפרשה שלנו התורה מצווה את העשיר לתת הלוואה לעני, כדי לעזור לו שלא יפול ויזדקק לבריות. וחכמים מלמדים שנתנת הלוואה כזו היא גדולה ממצוות צדקה שניתנת למי שכבר נזקק לבריות. ובנוסף, התורה אוסרת לקחת ריבית על ההלוואה.

האיסור לקחת ריבית הוא דבר שהטבע האנושי מתקשה בו מאוד. שכן הכסף הוא אחד המרכיבים העיקריים בפרנסה ובשגשוג הכלכלי. הכסף מאפשר לקנות סחורה ולהרוויח, להשקיע את הכסף להרוויח אחוזים ועוד. הלוואה ללא ריבית לכאורה 'פוגעת' במלווה. מדוע אם כן לא נתייחס להלוואות כמו 'השכרת כסף'? כשם שהאדם יכול להרוויח מכך שמשכיר את רכבו או כליו לחברו, כך יוכל להרוויח מכך ש'משכיר' לו כסף?

ביאורים עמוקים נאמרו בכך, וניגע בנקודה אחת מהם. בדרך כלל אנו רגילים מערכת היחסים הממונית בין בני אדם נחלקת לשני מישורים נפרדים. מישור אחד הוא המישור העסקי, בו כל אחד למעשה מנסה להרוויח, ובא בקשרי מכר ומסחר עם אחרים. במרחב הזה, אף שבוודאי בני אדם ישרים מנהלים משא ומתן באמונה, מכל מקום נקודת המוצא הבסיסית היא, שכל אחד דואג להצלחתו ולרווחיו. המישור השני הוא מישור הצדקה, בו האדם עושה צדקה עם ממונו, ומעניק לעניים ולנוקמים. במישור זה, האדם רתום לגמרי למען זולתו, ומהנה אותו מנכסיו.

דרכו של עולם, ככל שבני אדם נזקקים יותר, כך תחושת החסד וההתמסרות למענם היא